

Ιστανμπούλ
Πόλη και αναμνήσεις

ΟΡΧΑΝ ΠΑΜΟΥΚ

Ιστανμπούλ

Πόλη και αναμνήσεις

Μετάφραση
ΣΤΕΛΛΑ ΒΡΕΤΟΥ

ΩΚΕΑΝΙΔΑ

Τίτλος πρωτοτύπου:
Orhan Pamuk, *İstanbul. Hatıvalar ve şehir*

1η έκδοση: Οκτώβριος 2005

Μετάφραση από τα τουρκικά: Στέλλα Βρετού
Επιμέλεια: Διδώ Κομεζάτου
Διόρθωση: Αρετή Μπουκάλα

© 2003, Yari Kredi

© 2003, για την ελληνική γλώσσα

Εκδόσεις Ωκεανίδα ΑΕ

Σολωμού 25, 106 82 Αθήνα, τηλ. 210.38.27.341

Πλάτωνος 17, 546 31 Θεσσαλονίκη, τηλ. 2310.231.800

e-mail: oceanida@internet.gr

www.oceanida.gr

Ηλεκτρονική στοιχειοθεσία-Σελιδοποίηση: Εκδόσεις «Ωκεανίδα»

Εκτύπωση: Μ. Σπύρου & Σία ΑΕ

Βιβλιοδεσία: Βιβλιοδομή ΑΕ

ISBN 960-410-404-7

Ιστανμπούλ

Πόλη και αναμνήσεις

*Για τον πατέρα μου Γκιουντούζ Παμούκ
(1925-2002)*

Η ομορφιά του τοπίου κρύβεται στη μελαγχολία του.

ΑΧΜΕΤ ΡΑΣΙΜ

Ένας άλλος Ορχάν

Από πολύ νωρίς στα παιδικά μου χρόνια και για πάρα πολύ καιρό, με μια άκρη του νου μου πίστευα ότι σε κάποιο σοκάκι της Ιστανμπούλ, σ' ένα άλλο σπίτι που έμοιαζε με το δικό μας, ζούσε ο απόλυτος σωσίας μου, ο δίδυμός μου, ένας άλλος Ορχάν ολόιδιος μ' εμένα. Δεν θυμάμαι πού και πώς έκανα για πρώτη φορά αυτή τη σκέψη. Είναι πολύ πιθανό να ήταν αποτέλεσμα μιας διαδικασίας υφασμένης με παρεξηγήσεις, συμπτώσεις, παιχνίδια και φόβους. Για να μπορέσω να σας δώσω να καταλάβετε πώς ένιωσα όταν η ονειρική αυτή εικόνα άρχισε να φέγγει στο νου μου, πρέπει να σας περιγράψω τη στιγμή που για πρώτη φορά την είδα καθαρά.

Ήμουν πέντε χρονών, για ένα διάστημα με είχαν στείλει να μείνω σ' ένα άλλο σπίτι. Η μητέρα μου και ο πατέρας μου, στο τέλος κάποιου καβγά κι ενός από τους χωρισμούς τους, συναντήθηκαν στο Παρίσι, έχοντας αποφασίσει ο αδελφός μου να μείνει στο Νισάντας στην Πολυκατοικία Παμούκ, με τη γιαγιά μας και τους συγγενείς, κι εγώ στο Τζιχανγκίρ, στο σπίτι της θείας μου. Στον τοίχο αυτού του σπιτιού όπου με δέχονταν πάντοτε με αγάπη και χαμόγελα, μέσα σε μια άσπρη κορνίζα ήταν η φωτογραφία ενός μικρού παιδιού. Κάπου κάπου, η θεία μου ή ο θείος μου μού δείχνανε τη φωτογραφία στον τοίχο και χαμογελώντας μου λέγανε: «Κοίτα, εσύ είσαι!».

Το χαριτωμένο αγοράκι της φωτογραφίας, με τα μεγάλα μάτια, ναι, μου έμοιαζε λιγάκι. Φορούσε ένα από τα κασκέτα που φορούσα κι εγώ όταν έβγαινα έξω. Ήξερα ωστόσο ότι στη φωτογραφία δεν ήμουν ακριβώς εγώ. (Σταλμένη από την Ευρώπη, στην πραγματικότητα ήταν η κιτς αναπαραγωγή της φωτογραφίας ενός χαριτωμένου παιδιού.) Ήταν άραγε ο άλλος Ορχάν που τον είχα πάντα στο νου μου και που ζούσε σ' ένα άλλο σπίτι;

Τώρα όμως ζούσα κι εγώ κάπου αλλού, εκεί όπου έπρεπε να είμαι για να συναντηθούμε με το σωσία μου που ζούσε σ' ένα άλλο σπίτι, αν και δεν ήμουν καθόλου ευχαριστημένος μ' αυτό. Ήθελα να γυρίσω στο αληθινό μου

σπίτι, στην Πολυκατοικία Παμούκ. Όταν μου λέγανε ότι στη φωτογραφία στον τοίχο ήμουν εγώ, σάστιζα λίγο, μπερδευόμασταν εγώ, η φωτογραφία μου, η φωτογραφία που μου έμοιαζε, ο σωσίας μου, οι εικόνες ενός άλλου σπιτιού, κι ήθελα να γυρίσω στο σπίτι, να μένω πάντα εκεί, μαζί με όλη την οικογένεια.

Αυτό που ήθελα έγινε, κι έπειτα από λίγο καιρό γύρισα πίσω στην Πολυκατοικία Παμούκ. Αλλά η ονειρική εικόνα του άλλου Ορχάν που ζούσε στην Ιστανμπούλ σ' ένα άλλο σπίτι δεν μ' εγκατέλειψε ποτέ. Στα παιδικά μου χρόνια, στην πρώτη μου εφηβεία, η συναρπαστική αυτή σκέψη ήταν πάντα εκεί, σε μια γωνιά του νου μου όπου εύκολα μπορούσα να τη φτάσω. Τα χειμωνιάτικα βράδια καθώς περπατούσα στα σοκάκια της Ιστανμπούλ, προσπαθώντας να δω το εσωτερικό των σπιτιών με το πορτοκαλί φως, όπου φανταζόμουν ότι ευτυχημένοι άνθρωποι ζούσαν άνετη ζωή, σκεφτόμουν για μια στιγμή ανατριχιάζοντας ότι σ' ένα απ' όλα ζούσε ο άλλος Ορχάν. Όσο μεγάλωνα, η εικόνα αυτή εξελίχτηκε σε φαντασίωση και η φαντασίωση σε σκηνή από όνειρο. Με τον άλλο Ορχάν συναντιόμασταν στα όνειρά μου – πάντοτε σε κάποιο άλλο σπίτι – κι εγώ άλλοτε ξεφώνιζα τρομαγμένος από τον εφιάλτη, κι άλλοτε εμείς οι δυο κοιταζόμασταν σιωπηλοί, ανελέητα κι εκπληκτικά ψύχραιμοι. Τότε, μεταξύ ύπνου και ξύπνου, πιανόμουν ακόμη πιο σφιχτά από το μαξιλάρι μου, το σπίτι μου, το δρόμο μου, το μέρος όπου ζούσα. Όταν πάλι ήμουν δυστυχημένος, φανταζόμουν ότι θα πήγαινα σ' ένα άλλο σπίτι, σε μια άλλη ζωή, εκεί όπου ζούσε ο άλλος Ορχάν, ώσπου κόντευα να πιστέψω ότι ήμουν εκείνος ο άλλος Ορχάν και ξεγε-

λούσα τον εαυτό μου με τα δικά του όνειρα για ευτυχία. Και τότε γινόμουν τόσο ευτυχισμένος με αυτά τα όνειρα, που δεν χρειάζόταν πια να πάω σε άλλο σπίτι.

Κι έτσι φτάνουμε στο ουσιαστικό μας θέμα: από τη μέρα που γεννήθηκα δεν εγκατέλειψα ποτέ τα σπίτια, τους δρόμους, τις γειτονιές όπου έζησα. Ζω έπειτα από πολλά χρόνια (αν και στο μεταξύ έζησα σε διαφορετικά μέρη της Ιστανμπούλ), στην Πολυκατοικία Παμούκ, στο μέρος όπου με κράτησε η μητέρα μου στην αγκαλιά της και μου έδειξε για πρώτη φορά τον κόσμο, εκεί όπου μου βγάλανε τις πρώτες μου φωτογραφίες, και ξέρω ότι αυτό έχει να κάνει με τον φανταστικό μου φίλο που ζούσε σε κάποιο άλλο μέρος της Ιστανμπούλ, και με την παρηγοριά που έβρισκα στη σχέση μας. Το γεγονός ότι έμεινα πάντα στον ίδιο τόπο, και μάλιστα πενήντα χρόνια στο ίδιο σπίτι, σε μια εποχή που προσδιορίζεται από τις μεταναστεύσεις και την ευρηματικότητα των μεταναστών, κά-

νει την ιστορία μου ιδιαίτερη για μένα και γι' αυτόν το λόγο και για την Ιστανμπούλ. «Βγες λίγο έξω, πήγαινε κάπου αλλού, ταξίδεψε», μου έλεγε πάντα η μητέρα μου λυπημένη.

Συγγραφείς όπως ο Κόνραντ, ο Ναμπόκοφ, ο Νάιπολ γράφουν έχοντας αλλάξει με επιτυχία γλώσσα, έθνος, κουλτούρα, πατρίδα, ήπειρο, ακόμη και πολιτισμό. Οι δικές τους δημιουργικές προσωπικότητες πήραν δύναμη από την εξορία ή τη μετανάστευση, εμένα με προσδιόρισε η αφοσίωσή μου στο ίδιο πάντα σπίτι, δρόμο, τοπίο και στην ίδια πόλη. Η μοίρα της Ιστανμπούλ είναι και δική μου μοίρα, είμαι αφοσιωμένος στην πόλη επειδή σε αυτήν οφείλω αυτό που είμαι.

Όταν ο Φλομπέρ ήρθε στην Ιστανμπούλ, εκατόν δύο χρόνια πριν από τη γέννησή μου, και επηρεάστηκε από την ιδιαιτερότητα και τον πληθυσμό της πόλης, έγραψε σ' ένα γράμμα του ότι πίστευε πως η Κωνσταντινούπολη εκατό χρόνια μετά θα γινόταν η πρωτεύουσα του κόσμου. Με την πτώση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας έγινε ακριβώς το αντίθετο. Όταν γεννήθηκα, η Ιστανμπούλ ήταν πιο αδύναμη, πιο φτωχική, πιο απομονωμένη, πιο μοναχική απ' όσο υπήρξε ποτέ στη δύο χιλιάδες χρόνων ιστορία της. Το αίσθημα παρακαμής της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, η φτώχεια και η μελαγχολία των χαλασμάτων που γέμιζαν την πόλη, έγιναν τα χαρακτηριστικά που, σε όλη μου τη ζωή, προσδιορίζουν την πόλη. Η ζωή μου πέρασε πολεμώντας αυτή τη μελαγχολία, ή τελικά αφομοιώνοντάς την όπως όλοι οι κάτοικοι της Ιστανμπούλ.

Καθένας που ενδιαφέρεται να δώσει ένα νόημα στη ζωή του, τουλάχιστον μια φορά αναρωτιέται για το νόη-

μα του τόπου και του χρόνου όπου γεννήθηκε. Έχει κάποια σημασία το γεγονός της γέννησής μας σε αυτή τη γωνιά του κόσμου, στη συγκεκριμένη χρονολογία και ημερομηνία; Η οικογένεια, που περιμένουν όλοι να την αγαπήσουμε και στο τέλος καταφέρνουμε να την αγαπήσουμε αληθινά, η χώρα, η πόλη έπεσαν δίκαια σ' εμάς σαν λαχνός στην κληρωτίδα ή μας έπρεπε κάτι άλλο; Καμιά φορά πιστεύω ότι είμαι άτυχος που γεννήθηκα στην Ιστανμπούλ που παλιώνει ξεθωριάζοντας λυπημένη, φτωχή και κομπλεξική, κάτω από τις στάχτες και τα ολόένα καταρρέοντα ερείπια μιας αυτοκρατορίας που παράκμασε. (Αν και μια φωνή μέσα μου μού λέει ότι στην πραγματικότητα είμαι τυχερός.) Αν το θέμα είναι ο πλούτος, καμιά φορά σκέφτομαι ότι είμαι τυχερός επειδή γεννήθηκα σε μια εύπορη οικογένεια. (Άλλοι, βέβαια, λένε το αντίθετο.) Τις περισσότερες φορές καταλαβαίνω ότι η Ιστανμπούλ όπου γεννήθηκα κι έζησα όλη μου τη ζωή, όπως το σώμα μου, για το οποίο πείθω τον εαυτό μου ότι δεν πρέπει να παραπονιέμαι (ας ήμουν λίγο πιο χοντροκόκαλος και λίγο πιο ωραίος), και το φύλο μου (αν ήμουν γυναίκα, η σεξουαλικότητα θα ήταν μικρότερο πρόβλημα;) είναι, και δεν χωράει συζήτηση γι' αυτό, μια μοίρα. Το βιβλίο αυτό είναι για τη μοίρα...

Γεννήθηκα στις 7 Ιουνίου 1952, λίγο μετά τα μεσάνυχτα, στην Ιστανμπούλ στην περιοχή Μόντα, σε μια μικρή ιδιωτική κλινική. Τη νύχτα στο διάδρομο και στον κόσμο επικρατούσε ησυχία. Στον πλανήτη μας, πέρα από τις φλόγες και τις στάχτες που το ηφαίστειο Στρόμπολι στην Ιταλία δυο μέρες πριν είχε αρχίσει ξαφνικά να τινάζει στον αέρα, δεν γινόταν τίποτε άλλο συγκλονιστικό.

Οι σύντομες ειδήσεις στις εφημερίδες ήταν τα λίγα νέα για τους Τούρκους στρατιώτες που πολεμούσαν στη Βόρεια Κορέα και οι υποψίες, όπως διέδιδαν αμερικανικές πηγές, ότι οι Βορειοκορεάτες ετοιμάζονταν να χρησιμοποιήσουν βιολογικά όπλα. Τα πραγματικά νέα που η μητέρα μου τα διάβαζε με προσοχή πριν με γεννήσει, όπως και η πλειονότητα των κατοίκων της Ιστανμπούλ, αφορούσαν την «πόλη μας»: ο καταστηματοάρχης ειδών ένδυσης, ο οποίος χθες αναγνώρισε το πτώμα του σεσημασμένου ληστή, είπε ότι ο κακοποιός, που τον είχαν εντοπίσει δυο μέρες πριν, όταν φορώντας μια τρομακτική μάσκα επιχείρησε να μπει σ' ένα σπίτι στη Λάνγκα από το παράθυρο της τουαλέτας, ήταν εκείνος που την προηγούμενη χρονιά είχε ληστέψει με την απειλή του όπλου του, μέρα μεσημέρι, το μαγαζί του στο Χαρμπιγιέ· ο σεσημασμένος κακοποιός, αφού πρώτα έβρισε τους αστυνομικούς, αυτοκτόνησε, όταν «γενναίοι» μαθητές της Εστίας Μαθητών της Κόνια και αστυφύλακες τον στρίμωξαν σε μια αποθήκη ξυλείας. Η μητέρα μου ήταν μόνη στην κλινική όταν διάβαζε αυτά τα νέα, γιατί, όπως μου είπε έπειτα από πολλά χρόνια λίγο θυμωμένη και πικραμένη, ο πατέρας μου, αφού την έβαλε στο μαιευτήριο, βρέθηκε να περιμένει καθώς ο τοκετός αργούσε, και πήγε να συναντήσει ένα φίλο του. Στην αίθουσα τοκετών πλάι στη μητέρα μου ήταν μόνο η θεία μου που, πηδώντας αργά τη νύχτα τη μάντρα του κήπου της κλινικής, είχε καταφέρει να πάει κοντά της. Η μητέρα μου όταν με πρωτοείδε σκέφτηκε ότι ήμουν πιο αδύνατος, πιο εύθραυστος και πιο λεπτός από τον αδελφό μου που ήταν δυο χρόνια μεγαλύτερός μου.

Στην πραγματικότητα αντί για τον άοριστο *düşündü*, δηλαδή σκέφτηκε, έπρεπε να χρησιμοποιήσω τον άλλο άοριστο που έχουμε στην τουρκική γλώσσα, αυτόν με την κατάληξη -μικ, δηλαδή *düşünmüştü*, που αγαπώ τόσο πολύ και που τον χρησιμοποιούμε όταν διηγούμαστε όνειρα, παραμύθια, και καταστάσεις που δεν τις ζήσαμε άμεσα αλλά μας τις διηγήθηκε κάποιος άλλος· είναι καταλληλότερος όταν θέλουμε να μιλήσουμε για όσα ζήσαμε στην κούνια, στο καροτσάκι ή για τα πρώτα μας βήματα. Επειδή για τις πρώτες αυτές εμπειρίες στη ζωή μάς μιλάει έπειτα από χρόνια η μητέρα μας, ο πατέρας μας, κι εμείς, ανατριχιάζοντας από την ευχαρίστηση, μαθαίνουμε την ιστορία μας σαν να πρόκειται για την ιστορία κάποιου άλλου· κάποιος άλλος, θαρρείς, έλεγε τις πρώτες λέξεις, κάποιος άλλος έκανε τα πρώτα του βήματα. Αν και το γλυκό αυτό συναίσθημα, τόσο απολαυστικό όσο όταν βλέπουμε τον εαυτό μας στον ύπνο μας, γίνεται αιτία ν' αποκτήσουμε μια συνήθεια που μας δηλητηριάζει σε όλη μας τη ζωή: μαθαίνουμε τη σημασία αυτών που ζούμε -ακόμη και των πιο αληθινών απολαύσεων- από τους άλλους. Όπως τις πρώτες «αναμνήσεις» από τότε που ήμαστε μωρά, τις οποίες ακούγοντάς τις από τους άλλους οικειοποιούμε με πολύ κέφι, κι αργότερα, σίγουροι γι' αυτές, τις διηγούμαστε στους άλλους, με την ψευδαίσθηση ότι έχουμε αρχίσει να τις θυμόμαστε, έτσι, έπειτα από λίγο καιρό, κι όσα λένε οι άλλοι για τα διάφορα πράγματα που κάναμε στη ζωή μας έχουν περισσότερη σημασία από τις ίδιες τις αναμνήσεις μας. Και δεν μαθαίνουμε μόνο τη σημασία της ζωής μας από τους άλλους, τις περισσότερες φορές μαθαίνουμε και τη σημασία της πόλης όπου ζούμε.

Όταν οικειοποιούμαι ως αναμνήσεις μου όσα λένε οι άλλοι για μένα, ή τις διηγήσεις των άλλων για την Ιστανμπούλ, μου έρχεται να πω: «Κάποτε, λέει, ζωγράφιζα, ήμουν περίεργο παιδί, και καλό και κακό, γεννήθηκα στην Ιστανμπούλ, μεγάλωσα στην Ιστανμπούλ, αργότερα, λέει, στα είκοσι δύο μου χρόνια, δεν ξέρω γιατί, άρχισα να γράφω μυθιστορήματα». Θα ήθελα να γράψω αυτό το βιβλίο με αυτό το γλωσσικό ύφος, επειδή κάνει μια ολόκληρη ζωή να μοιάζει με παραμύθι που το έζησε κάποιος άλλος ή με όνειρο γλυκό όπου ο άνθρωπος νιώθει ν' αποδυναμώνεται η φωνή του κι η θέλησή του. Όμως η όμορφη γλώσσα του παραμυθιού δεν μου φαίνεται πολύ πειστική, επειδή κάνει αυτή τη ζωή να μοιάζει με προετοιμασία για μια δεύτερη ζωή πιο αληθινή, πιο φωτεινή, στην οποία θα ξυπνήσουμε αργότερα σαν να ξυπνάμε από όνειρο. Και η δεύτερη ζωή που θα μπορέσουν να ζήσουν αργότερα οι τύποι σαν εμένα δεν είναι τίποτε παραπάνω από το βιβλίο που κρατάς στο χέρι σου. Κι αυτό εξαρτάται από σένα, αναγνώστη. Εγώ θα είμαι έντιμος μαζί σου, κι εσύ να μου δείξεις στοργή.

Φωτογραφίες από το σκοτεινό σπίτι-μουσείο

Η μάνα μου, ο πατέρας μου, ο αδελφός μου, η γιαγιά μου, οι θείοι μου, οι θειάδες μου, ζούσαμε στους διαφορετικούς ορόφους μιας πενταώροφης πολυκατοικίας. Οι δικοί μου είχαν νοικιάσει σ' ένα ιδιωτικό δημοτικό σχολείο το μεγάλο πέτρινο κονάκι όπου ζούσανε όλοι μαζί μέχρι ένα χρόνο πριν γεννηθώ, σε διαφορετικά δωμάτια, σαν μια μεγάλη οθωμανική οικογένεια, και το 1951 είχαν χτίσει στο διπλανό οικόπεδο τη «μοντέρνα» πολυκατοικία, που στον τέταρτο όροφο της μένουμε τώρα εμείς, γράφοντας, όπως ήταν τότε της μόδας, με πολύ καμάρι, πάνω από την εξώπορτα Πολυκατοικία Παμούκ. Σε κάθε όροφο, όπου τα πρώτα χρόνια ανεβοκατέβαινα στην αγκαλιά της μητέρας μου, υπήρχαν ένα ή και δύο πιάνο. Στον πρώτο όροφο, όπου έζησε κοιτάζοντας τους περαστικούς από το παράθυρο, εγκαταστάθηκε αργότερα μαζί με το πιάνο και τη θεία μου, όταν παντρεύτηκε τελικά, και ο θείος μου, που πάντοτε τον θυμάμαι να διαβάζει εφημερίδα. Τα πιάνο που δεν έπαιζε κανείς ποτέ, με γέμιζαν λύπη και μελαγχολία.

Έπιπλα γέμιζαν τα σαλόνια κάθε ορόφου, που μου δίνανε την αίσθηση ότι δεν είχαν εκτεθεί για τη ζωή αλλά για το θάνατο, όχι μόνο επειδή δεν έπαιζε κανείς τα πιάνα, αλλά επειδή οι γεμάτοι με κινέζικες πορσελάνες, φλιτζάνια, ασημένια σερβίτσια, φοντανιέρες, ταμπακιέρες, κρυστάλλινα ποτήρια, αγιαστούρες, πιάτα, λιβανιστήρια (κι ένα αυτοκινητάκι μια μέρα κρυμμένο ανάμεσά τους), μπουφέδες με βιτρίνα ήταν πάντοτε κλειδωμένοι, επειδή τα δουλεμένα με σιντέφι αναλόγια κι οι κρεμάστρες για τα σαρίκια στους τοίχους μένανε πάντα αχρησιμοποίητα, επειδή τα αρ νουβό και γιαπωνέζικης τεχνοτροπίας παραβάν δεν κρύβανε τίποτε, επειδή οι γυάλινες πόρτες της βιβλιοθήκης με τους σκονισμένους τόμους των βιβλίων ιατρικής του θείου μου, που είκοσι χρόνια πριν είχε μεταναστεύσει στην Αμερική, δεν ανοίγονταν ποτέ. (Κάποιο τραπεζάκι ή σκαλισμένη κασέλα ανέβαιναν καμιά φορά με τρόπο μυστηριώδη από το σαλόνι ενός διαμερίσματος στο σαλόνι κάποιου άλλου.)

Όταν καμιά φορά καθόμασταν απρόσεχτα στους δουλεμένους με σιντέφι κι ασημένια κλωστή καναπέδες, η γιαγιά μας, η μητέρα του πατέρα μας, μας μάλωνε λέγοντας: «Καθίστε φρόνιμα». Πίσω από τη σκέψη να μην είναι τα καθιστικά δωμάτια άνετοι χώροι όπου οι ένοικοι του σπιτιού θα περνούσαν ξεκούραστα το χρόνο τους, αλλά να στήνονται λες κι ήταν μικρά μουσεία, για χάρη κάποιων φανταστικών καμιά φορά επισκεπτών που ποτέ κανείς δεν ήξερε πότε θα έρθουν, ήταν οπωσδήποτε η επιθυμία για εκδυτικισμό. (Κάποιος που δεν νηστεύει στο ραμαζάνι, ανάμεσα στους μπουφέδες και τα πιάνια έχει πολύ λιγότερες τύψεις συνείδησης απ' ό,τι θα είχε σ' ένα σπίτι όπου ζούνε και κάθονται στα μιντέρια και τις μαξιλάρες διπλώνοντας τα πόδια κάτω από το σώμα τους.) Επειδή πέρα από τη δυνατότητα απαλλαγής από τις απαιτήσεις της θρησκείας, κανείς δεν ήξερε πολύ καλά σε τι θα χρησίμευε ο εκδυτικισμός, τα σαλόνια, τα ανέγγιχτα αυτά σύμβολα του εκδυτικισμού και πλούτου, που στήνονταν με καταθλιπτική (καμιά φορά ποιητική) διάθεση, μέσα σε πενήντα χρόνια δεν έγιναν μόδα μόνο στην Ιστανμπούλ αλλά και σε ολόκληρη την Τουρκία· ξεπεράστηκαν προς τα τέλη της δεκαετίας του '70 με την εισβολή της τηλεόρασης στα σπίτια. Αν και, ακόμη και σε αυτά τα χρόνια που η απόλαυση της συγκέντρωσης όλων γύρω από την οθόνη για να γελάμε και να κουβεντιάζουμε, παρακολουθώντας τις ειδήσεις ή μια ταινία, μετέτρεψε κάθε σαλόνι από μουσείο σε μια μικρή αίθουσα κινηματογράφου, θυμάμαι να έχω βρεθεί σε κάποια παλιά νοικοκυριά όπου οι τηλεοράσεις κρύβονταν σε κάποιο εσωτερικό δωμάτιο και οι πόρτες του σαλονιού-μουσείου

άνοιγαν μόνο στα μπαϊράμια ή για μερικούς ιδιαίτερα ξεχωριστούς επισκέπτες.

Επειδή ανάμεσα στους ορόφους, όπως και σε κάθε μεγάλο οικογενειακό αρχοντικό, υπήρχε ένα μόνιμο πηγαϊνέλα, οι πόρτες των διαμερισμάτων της Πολυκατοικίας Παμούκ τις περισσότερες φορές ήταν ανοιχτές. Όταν ο αδελφός μου άρχισε σχολείο, άλλοτε παίρνοντας την άδεια της μητέρας μου κι άλλοτε μαζί με τη μητέρα μου, ανέβαινα στον πάνω όροφο, κι ενώ η γιαγιά μου ήταν ακόμη στο κρεβάτι της, έπαιζα μόνος μου, πάνω στα βαριά και μεγάλα χαλιά στο σαλόνι, που έμοιαζε με παλαιοπωλείο σε μισοσκόταδο ιδιαίτερα το πρωί, επειδή οι τούλινες κουρτίνες ήταν κλειστές κι ήταν πάρα πολύ κοντά στη διπλανή πολυκατοικία. Όταν το σώμα μου κουραζόταν από την προσπάθειά μου να στήνω στη σειρά, με παράξενη εμμονή στην τάξη, τα εισαγόμενα από την Ευρώπη αυτοκινητάκια, να τα παρκάρω και να παίζω «γκαρράζ», ή να φαντάζομαι ότι τα χαλιά που σκέπαζαν τους διαδρόμους ήταν θάλασσα κι οι πολυθρόνες και τα τραπεζάκια μικρά νησιά, και να πηδάω, χωρίς τα πόδια μου ν' αγγίζουν καθόλου το πάτωμα, από έπιπλο σε έπιπλο (σαν τον Βαρόνο του Καλβίνο που είχε περάσει όλη του τη ζωή πηδώντας από δέντρο σε δέντρο χωρίς τα πόδια του ν' αγγίζουν καθόλου τη γη) ή όταν, εμπνεόμενος από τις άμαξες του Χεϊμπελιάντα (τη Χάλκη), βαριόμουν να κάνω τον αμαξά καβάλα στο μπράτσο της πολυθρόνας, κι ακόμη πιο πολύ, όπως θα έκανα σε όλη μου τη ζωή, όταν η δύναμη της φαντασίας μου εξουθενωνόταν από τη βαρεμάρα να ονειρεύεται ότι αυτό εδώ το μέρος (αυτό το δωμάτιο, αυτό το σαλόνι, αυτό το γραφείο, αυτός ο στρα-

τιωτικός θάλαμος, αυτό το δωμάτιο νοσοκομείου, αυτή η δημόσια υπηρεσία) ήταν κάτι άλλο, κοίταζα τα τραπέζια, τα τραπεζάκια, τους τοίχους γύρω μου και περίμενα απελπισμένα κάποια διασκέδαση, και τότε εκτός από τις φωτογραφίες δεν έβρισκα τίποτε πιο ενδιαφέρον.

Επειδή και στους κάτω ορόφους χρησίμευαν για την ίδια δουλειά, εκείνο τον καιρό σκεφτόμουν ότι τα πιάνια ήταν για να εκτίθενται πάνω τους κορνιζαρισμένες φωτογραφίες. Όλες οι επίπεδες επιφάνειες στο καθιστικό δωμάτιο της γιαγιάς μου και στο σαλόνι της ήταν γεμάτες μικρές και μεγάλες κορνιζαρισμένες φωτογραφίες. Στην καλύτερη θέση, στον τοίχο πάνω από το τζάκι που δεν άναβε κανείς ποτέ, βρισκονταν –από μία– κορνιζαρισμένες, τεράστιες, χρωματισμένες με ρετούς φωτογραφίες της γιαγιάς μου και του παππού μου που είχε πεθάνει το 1934. Όποιος έμπαινε στο σαλόνι-μουσείο καταλάβαινε από τη θέση του παππού και της γιαγιάς στον τοίχο κι από τον τρόπο που κοίταζαν το φακό, αν και στραμμένοι ο ένας προς τον άλλον όπως οι βασιλιάδες κι οι βασίλισσες που τότε ακόμη έβλεπα πάνω στα γραμματόσημα ευρωπαϊκών κρατών, ότι η ιστορία είχε αρχίσει με αυτούς.

Ήταν και οι δύο από την κωμόπολη Γκιόρντες κοντά στη Μάνισα, από μια οικογένεια που τη λέγανε Παμούκ (βαμβάκι), επειδή η επιδερμίδα και τα μαλλιά της ήταν πολύ άσπρα. Η γιαγιά μου από καταγωγή ήταν Τσερκέζα. Οι Τσερκέζοι για πολλούς αιώνες προμηθεύανε στο οθωμανικό χαρέμι όμορφα, ψηλά κορίτσια. Ο πατέρας της είχε μεταναστεύσει στην Ανατολία στη διάρκεια του Ρωσο-Οθωμανικού πολέμου του 1877-78. Αργότερα η οικο-

γένεια της γιαγιάς μου μετακόμισε στη Σμύρνη (καμιά φορά λέγανε για το άδειο σπίτι που είχαν αφήσει στη Σμύρνη) κι από κει στην Ιστανμπούλ όπου σπούδαζε ο παππούς μου πολιτικός μηχανικός. Ο παππούς μου έγινε πλούσιος από τους σιδηροδρόμους που, για την κατασκευή τους το 1930, η καινούργια Τουρκική Δημοκρατία είχε διαθέσει πάρα πολλά λεφτά, κι αφού έχτισε στις όχθες του ποταμού Γκιόκσου που χυνόταν στο Βόσπορο ένα μεγάλο εργοστάσιο παραγωγής πολλών προϊόντων, από σπάγκους απαραίτητους στο στέγνωμα των φύλλων του καπνού μέχρι καραβόσκονα, πέθανε το 1934, πενήντα δύο χρονών, αφήνοντας πίσω του μια τεράστια περιουσία η οποία δεν εξανεμίστηκε παρά τις διαδοχικές πτωχεύσεις των διαφόρων επιχειρήσεων που έστηναν για πολλά χρόνια ο πατέρας μου κι ο θείος μου.

Το γραφείο άνοιγε στο σαλόνι. Στους τοίχους του κρέμονταν, με ιδιαίτερη προσοχή στη συμμετρία, οι κορνιζαρισμένες μεγάλου μεγέθους φωτογραφίες της καινούργιας γενιάς, που ο ίδιος, λάτρης του ρετούς, φωτογράφος είχε γεμίσει με παστέλ χρώματα. Ο γιατρός θείος μου (Οζχάν) ήταν χοντρός και υγιής, είχε σπουδάσει ιατρική κι είχε μεταναστεύσει στην Αμερική, αλλά δεν μπορούσε να γυρίσει στην Τουρκία επειδή δεν είχε κάνει το στρατιωτικό, δίνοντας έτσι στη γιαγιά μου την αφορμή να ζει μόνιμα σε μια κατάσταση πένθους. Ο θείος Αϊντίν, ήταν πιο μικρός από τον Οζχάν, είχε εγκατασταθεί στον πρώτο όροφο, φορούσε γυαλιά, είχε σπουδάσει κι αυτός όπως ο πατέρας μου πολιτικός μηχανικός, κι είχε από πολύ μικρή ηλικία ξεκινήσει μεγάλες οικοδομικές επιχειρήσεις που το βάρος τους όμως δεν μπόρεσε να το σηκώσει πο-

τέ. Στο ρετιρέ, όπου έπειτα από πολλά χρόνια μετακόμισα εγώ κι έμενα εκεί όσο καιρό έγραφα αυτό το βιβλίο, παλιά, μαζί με τον άντρα της, βοηθό καθηγητή της νομικής, ζούσε η θεία μου που σπούδαζε πολλά χρόνια πιάνο, συνέχισε τις σπουδές της στο Παρίσι, αλλά όταν παντρεύτηκε τις εγκατέλειψε.

Όταν από το γραφείο έμπαινα στο σαλόνι που οι κρυστάλλινοι πολυέλαιοι το έκαναν ακόμη πιο καταθλιπτικό, η ζωή ανάμεσα στις ασπρόμαυρες, μικρότερες και χωρίς ρετούς φωτογραφίες έπαιρνε αμέσως πιο γρήγορους ρυθμούς: φωτογραφίες από τους αρραβώνες και τους γάμους όλων των αδελφών, μερικές από κάποιο φωτογράφο φερμένο ειδικά για κείνη τη μέρα, οι πρώτες έγχρωμες φωτογραφίες από το θείο μου στην Αμερική, φωτογραφίες από τα πάρκα της Ιστανμπούλ, το Βόσπορο, την πλατεία Τακσίμ, από ένα γιορτιάτικο οικογενειακό γεύμα, από ένα γάμο όπου πήγαμε η μητέρα μου, ο πατέρας μου, ο αδελφός μου κι εγώ, φωτογραφίες από τ' αυτοκίνητα του παππού μου και του θείου μου στον κήπο του

παλιού σπιτιού δίπλα μας, φωτογραφίες τραβηγμένες μπροστά στην πόρτα της πολυκατοικίας. Ήταν πάντα ίδιες, ποτέ καμιά τους δεν άλλαζε, όπως γίνεται στα μουσεία παλιού τύπου όταν ολοκληρώνεται η σειρά, εκτός από εξαιρετικές περιπτώσεις όπως τότε που η πρώτη γυναίκα του θείου μου αντικαταστάθηκε με τη δεύτερη· ωστόσο εγώ τις κοίταζα όταν έμπαινα σ' εκείνο το γεμάτο σαλόνι, σαν να ήταν πάντοτε η πρώτη φορά, κι ας είχα δει εκατοντάδες φορές καθεμιά χωριστά.

Με κάθε καινούργια ματιά στις φωτογραφίες μάθαινα τη ζωή μας, τη σημασία που είχαν κάποιες στιγμές γι' αυτή τη ζωή, που για να τις προστατεύσουμε από το χρόνο και για να υπογραμμίσουμε τη σημασία τους τις είχαμε βάλει σε κορνίζα. Καθώς κοίταζα το θείο μου να βάζει ένα μαθηματικό πρόβλημα στον μεγάλο μου αδελφό και συνάμα έβλεπα μια φωτογραφία του τραβηγμένη πριν από τριάντα χρόνια ή έβλεπα τον πατέρα μου να ξεφυλλίζει την εφημερίδα του και να χαμογελάει καθώς δεν του ξέφευγαν τα καλαμπούρια στο γεμάτο κόσμο δωμάτιο και συνάμα κοίταζα μια φωτογραφία του με μακριά κοριτσίστικα μαλλιά τραβηγμένη όταν ήταν πέντε χρονών, σαν εμένα δηλαδή, είχα την εντύπωση ότι η ζωή ήταν μια ευκαιρία που μας είχε δοθεί για να ζήσουμε τις κορνιζαρισμένες, ειδικές εκείνες στιγμές. Η γιαγιά μου καμιά φορά, σαν να μιλούσε για τον ιδρυτή κάποιου κράτους, μιλούσε για τον παππού μου που είχε πεθάνει νωρίς, κι έδειχνε τις φωτογραφίες στα τραπεζάκια και στους τοίχους, κι ήταν τότε κι εκείνη σαν κι εμένα θαρρείς, σε δίλημμα, από τη μια η ζωή και η καθημερινότητα, από την άλλη ο σεβασμός στη μοναδικότητα της στιγμής και στο

πρωτόκολλο. Κι ενώ γεμάτος ευλάβεια αντιλαμβανόμουν τη σπουδαιότητα και τη σημασία των ιδιαίτερων αυτών στιγμών μέσα στις κορνίζες που αντιστέκονταν στο κύλισμα του χρόνου και στη φθορά των ανθρώπων και των πραγμάτων, κατά κάποιο τρόπο στενοχωριόμουν κιόλας.

Όταν ήμουν πολύ μικρός μου άρεσαν πολύ τα βράδια όπου μαζεύομασταν η οικογένεια όλη μαζί, τρώγαμε και κάναμε καλαμπούρια, τα γιορτινά μεσημεριανά τραπέζια στα μπαϊράμια κουρμπάν και σεκέρ, το τραπέζι της παραμονής της πρωτοχρονιάς, από το οποίο ποτέ δεν έλειπα κι ας έλεγα όσο μεγάλωνα «του χρόνου τέρμα, δεν ξανάρχομαι», η τόμπολα που παίζαμε μετά. Τα τραπέζια με τους πολλούς καλεσμένους, τα καλαμπούρια, τα γέλια του θείου μου από το ρακί ή τη βότκα, και της γιαγιάς μου από την πολύ λίγη μπίρα που έπινε, από τη μια μου δίνανε την αίσθηση ότι η ζωή έξω από τις κορνίζες ήταν πολύ πιο διασκεδαστική κι από την άλλη την αυταπάτη ότι ευτυχία είναι το αίσθημα της ασφάλειας που μοιράζεσαι με την οικογένεια, με τον κόσμο, κάποιο αστείο, η ξεγνοιασιά. Αν και από τότε που θυμάμαι τον εαυτό μου, ήξερα πόσο σκληρά μπορούσαν να συμπεριφέρονται ο ένας στον άλλον, όταν φούντωναν τα περιουσιακά, οι συγγενείς μου αυτοί που γελούσαν, διασκέδαζαν, κάθονταν όλοι μαζί σε ατελείωτα γιορτινά τραπέζια. Η μητέρα μου, όταν ήμαστε μεταξύ μας στο δικό μας διαμέρισμα, έλεγε σ' εμένα και στον αδελφό μου θυμωμένα ποιος ή ποια, «η θεία σας», «ο θείος σας», «η γιαγιά σας», μας είχε κάνει –εμάς, τη δική μας τετραμελή μικρή οικογένεια μες στη μεγάλη οικογένεια– κακό. Το μοίρασμα περιουσιακών στοιχείων, των μετοχών του εργοστασίου κατασκευής

σχοινοιού, κάποιου διαμερίσματος, οδηγούσε πάντοτε σε ατελείωτες συζητήσεις, καβγάδες, δυσαρέσκειες. Η πολυκοσμία στο διαμέρισμα της γιαγιάς με τα καλαμπούρια της ίσως μ' έκαναν να ξεχνάω για λίγο τις σκοτεινές αυτές ιστορίες που μοιάζανε με τα ραγίσματα στο λεπτό γυαλί των κορνιζαρισμένων φωτογραφιών της ευτυχίας πάνω στο πιάνο, αλλά ακόμη κι όταν ήμουν πολύ μικρός καταλάβαινα ότι πίσω από τα καλαμπούρια κρύβονταν διαφορές, υπονοούμενα. Έβλεπα ότι ακόμη και η υπηρέτρια κάθε μικρής οικογένειας, που ήταν κομμάτι της μεγάλης οικογένειας (η δική μας κυρία Εσμά, για παράδειγμα), θεωρούσε καθήκον της να τσακώνεται με το ίδιο μαχητικό πνεύμα με την υπηρέτρια της άλλης μικρής οικογένειας (με την υπηρέτρια της θείας μου της Ικμπάλ).

«Είδες τι είπε ο Αϊντίν», έλεγε την άλλη μέρα το πρωί η μητέρα μου στο τραπέζι.

«Τι είπε;» έλεγε ο πατέρας μου στην αρχή με ενδιαφέρον. Κι αφού άκουγε την ιστορία, της έλεγε: «Έλα, μωρέ, δεν βαριέσαι», έκλεινε τη συζήτηση και γύριζε στην εφημερίδα του.

Κι αν απ' όλους αυτούς τους τσακωμούς δεν καταλάβαινα ότι η οικογένεια, που ακόμη έφερε τα ίχνη της παραδοσιακής μεγάλης οθωμανικής οικογένειας της Ιστανμπούλ όπου όλοι ζούσαν στο ίδιο ξύλινο κονάκι, είχε αρχίσει σιγά σιγά να φθείρεται και να διαλύεται, το διαισθανόμουν από τις εξακολουθητικές πτωχεύσεις του πατέρα μου και του θείου μου, από τα στησίματα κάθε τόσο καινούργιων επιχειρήσεων, και από τις ολοένα πιο συχνές απουσίες του πατέρα μου. Όταν καμιά φορά η μητέρα μου μας πήγαινε επίσκεψη στη «γιαγιά μας» (από την πλευρά της μητέρας

μας), κι ενώ εγώ κι ο αδελφός μου παίζαμε στα γεμάτα φαντάσματα δωμάτια του σπιτιού στο Σισλί, η μαμά μας έλεγε στη μητέρα της πόσο άσχημα πηγαίνανε οι δουλειές, η γιαγιά μου της συνιστούσε ψυχραιμία, και μας έδινε να καταλάβουμε ότι στην περίπτωση που η μητέρα μας ήθελε να φύγει, το τριώροφο σκονισμένο σπίτι όπου ζούσε εκείνη μόνη της δεν ήταν ό,τι καλύτερο.

Εκτός από τις περαστικές εκρήξεις θυμού που τον πιάνανε καμιά φορά, ο πατέρας μου ήταν πολύ ευχαριστημένος από τη ζωή του, τον εαυτό του, τη γοητεία του, την εξυπνάδα του και την τύχη του, και με την παιδικότητα και τη χάρη που τον χαρακτήριζαν και ποτέ δεν τα απέβαλε, δεν έκρυβε την ευτυχία του αυτή. Τον θυμάμαι να σφυρίζει όλη την ώρα στο σπίτι, να κοιτάζεται φιλάρεσκα στον καθρέφτη, να σφίγγει λεμόνι στη χούφτα του και να το βάζει στα μαλλιά του σαν να έβαζε μπριγιαντίνη. Του άρεσε να κάνει αστεία και παιχνίδια με τις λέξεις, να λέει αινίγματα, ν' απαγγέλλει από στήθους ποιήματα, να επιδεικνύει την εξυπνάδα του, να παίρνει το αεροπλάνο και να πηγαίνει ταξίδια μακρινά.

Δεν ήταν από τους πατεράδες που μάλωναν, απαγόρευαν, τιμωρούσαν. Όταν, ειδικά τα πρώτα παιδικά μου χρόνια, βγαίναμε μαζί έξω, κάναμε παρέα οι δυο μας, αισθανόμουν ότι ο κόσμος είναι ένα μέρος διασκεδαστικό όπου ο άνθρωπος έρχεται για να είναι ευτυχισμένος.

Κι ενώ ο πατέρας μου γύριζε σιωπηλά την πλάτη στην κακία, στο μίσος, στο ολοφάνερα βαρετό, η μητέρα μου μας επιστούσε την προσοχή στους κινδύνους, μας έβαζε απαγορεύσεις, έσμιγε τα φρύδια της κι έπαιρνε μέτρα ενάντια στις σκοτεινές πλευρές της ζωής. Αυτό την έκανε λιγότερο διασκεδαστική από τον πατέρα μου, αλλά, επειδή μας αφιέρωνε περισσότερο χρόνο απ' όσο εκείνος που με κάθε ευκαιρία έφευγε από το σπίτι, ήμουν πολύ εξαρτημένος από την αγάπη της, τη στοργή της. Η ανάγκη ν' ανταγωνίζομαι τον αδελφό μου γι' αυτή την αγάπη ήταν από τις πιο θεμελιώδεις αλήθειες που έμαθα πολύ νωρίς στη ζωή μου.

Τα τραύματα από τον έντονο ανταγωνισμό και τη μαχητική διάθεση που ένιωθα για τον αδελφό μου είχαν πάρει με το παραπάνω τη θέση των τραυμάτων που θα μπορούσαν να δημιουργήσουν στην ψυχή μου η πατρική εξουσία, το κύρος, η δύναμη, που όμως ο πατέρας μου δεν μ' άφησε ποτέ να τα νιώσω. Τότε αυτό δεν μπορούσα να το σκεφτώ όπως το σκέφτομαι τώρα.

Γιατί ο ανταγωνισμός ανάμεσα σ' εμένα και τον αδελφό μου, ιδιαίτερα στην αρχή, δεν εμφανιζόταν ποτέ με τη γυμνή μορφή του, τον νιώθαμε πάντοτε σαν κομμάτι κάθε παιχνιδιού που παίζαμε, κι όταν στο παιχνίδι πάνω νομίζαμε ότι ήμαστε κάποιιοι άλλοι. Τις περισσότερες φορές όταν συγκρούμασταν δεν ήμαστε ο Ορχάν και ο Σεβκέτ,

αλλά ο ποδοσφαιριστής ή ο ήρωας με τον οποίο ταυτιζόμουν, και ο ποδοσφαιριστής ή ο ήρωας με τον οποίο ταυτιζόταν ο αδελφός μου. Θαρρείς όταν ζωντανεύαμε αυτούς τους φανταστικούς ή πραγματικούς ανθρώπους που μάλωναν και πολεμούσαν στη θέση μας, επειδή δινόμασταν απόλυτα στο παιχνίδι και στον καβγά που τελείωνε με αίμα και δάκρυα, ξεχνούσαμε ότι αυτοί που μάλωναν, τραυμάτιζαν με ζήλια, μείωναν, συνέθλιβαν ο ένας τον άλλον ήμαστε εμείς τα δυο αδέλφια. Ο αδελφός μου, που σε όλη του τη ζωή θα του άρεσε πολύ ν' ασχολείται με τις στατιστικές της επιτυχίας και με τις λεπτομερειακές καταγραφές της νικήτριας πλευράς, όπως μου είπε έπειτα από πολλά χρόνια έχοντας κάνει τους υπολογισμούς του, ενενήντα στις εκατό φορές κέρδιζε εκείνος τα παιχνίδια και τις μάχες.

Όταν ήμουν θλιμμένος, όταν ήμουν δυστυχημένος, όταν βαριόμουν, χωρίς να πω τίποτε σε κανέναν έβγαινα από το διαμέρισμά μας και ή κατέβαινα κάτω να παίξω με το γιο της θείας μου ή τις περισσότερες φορές πήγαινα

στο διαμέρισμα της γιαγιάς μου. («Στα παιδικά σου χρόνια ούτε μια φορά δεν είπες βαριέμαι, όπως όλα τα παιδιά», μου είπε μια φορά η μητέρα μου.) Αν και μοιάζανε τόσο πολύ, αν και από τα σερβίτσια πιάτων μέχρι τις φοντανιέρες, από τις πολυθρόνες μέχρι τα σταχτοδοχεία, πολλά αντικείμενα ήταν ολόγεια, κάθε διαμέρισμα είχα την εντύπωση ότι ήταν ένας διαφορετικός κόσμος, μια διαφορετική χώρα. Ίσως γι' αυτόν το λόγο, παρ' όλη τη μελαγχολική του ατμόσφαιρα, μου άρεσε πολύ να πηγαίνω και να παίζω στο γεμάτο με έπιπλα σαλόνι της γιαγιάς μου που έμοιαζε με μουσείο, να κάνω όνειρα στις σκιές του, στις σκιές από τα βάζα, από τις κορνιζαρισμένες φωτογραφίες του, από τα μικρά τραπέζια, να ονειρεύομαι ότι εκείνο εκεί ήταν ένα μέρος διαφορετικό.

Σε μια εικόνα που έπλαθα με τη φαντασία μου τα βράδια, όταν μαζευόμασταν εκεί όλη η οικογένεια κάτω από το φως των φωτιστικών, το διαμέρισμα της γιαγιάς μου έμοιαζε με γέφυρα πλοίου. Εμείς ήμασταν και οι καπετάνιοι και το πλήρωμα, αλλά και οι επιβάτες του карабиού που ταξίδευε στη φουρτούνα, τα κύματα μεγάλωναν κι εμείς ανησυχούσαμε ολοένα περισσότερο. Στην εικόνα αυτή της φαντασίας μου, που είχε πολλά από τα όνειρα που έκανα τις νύχτες ξαπλωμένος στο κρεβάτι μου καθώς άκουγα τα βαπόρια να στενάζουν λυπημένα περνώντας το Βόσπορο, ένιωθα με περηφάνια ότι η μοίρα του карабиού κι η δική μας εξαρτιόταν από μένα.

Παρ' όλο που η φαντασίωσή μου αυτή μου θύμιζε τα εικονογραφημένα μυθιστορήματα του αδελφού μου και τους ήρωές τους, όπως ακριβώς ένιωθα όταν σκεφτόμουν το θεό, καταλάβαινα ότι η μοίρα των ανθρώπων που απο-

τελούσαν την πόλη και η δική μας μοίρα δεν ταίριαζαν, επειδή εμείς ήμαστε πλούσιοι. Στα χρόνια όμως που ακολούθησαν, κι ενώ η μεγάλη μας οικογένεια και η μικρή δική μας οικογένεια μίκραιναν και βιάδιζαν προς την αφάνεια, από τα ραγίσματα και τα σπασίματα που προκαλούσαν στις άκρες και τις γωνίες οι πτωχεύσεις του πατέρα και του θείου μου, οι μοιρασιές της περιουσίας και οι καβγάδες της μητέρας και του πατέρα μου, κάθε φορά που επισκεπτόμουν το διαμέρισμα της γιαγιάς μου στενοχωριόμουν. Το αίσθημα μειονεξίας, απώλειας και θλίψης που είχε προκαλέσει στην Ιστανμπούλ η κατάρρευση του οθωμανικού κράτους, με κάποια άλλη αφορμή, έστω και λίγο καθυστερημένα, στο τέλος είχε φτάσει και σ' εμάς.